Kirjallinen asiantuntijalausunto: K 20/2025 vp, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Vastaanottaja: Eduskunnan hallintovaliokunta
Asia: K 20/2025 vp

LAUSUNTO

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf (SAMS) kiittää siitä, että se saa antaa kirjallisen asiantuntijalausunnon hallintovaliokunnalle. Työskentelemme ruotsinkielisten vammaisten henkilöiden oikeuksien ja osallisuuden puolesta.

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Ensinnäkin SAMS haluaa kiittää hyvin kirjoitetusta kielikertomuksesta, jossa kielikysymystä tarkastellaan monesta olennaisesta näkökulmasta. Kielikertomus tuo hyvin esiin ruotsin kielen tämänhetkisen tilannekuvan ja myös siihen liittyviä keskeisiä haasteita.

Kaksikieliset hyvinvointialueet

SAMS ehdottaa, että hallintovaliokunta kirjoittaa mietintöönsä seuraavaa:

- *Seuraavassa kielikertomuksessa tulee asettaa etusijalle sosiaalihuoltolain tulevien muutosten ja uuden vammaispalvelulain arvioiminen siltä kannalta, miten nämä yhdessä budjettileikkausten kanssa vaikuttavat kielellisten oikeuksien toteutumiseen käytännössä.*
  Tämä on ratkaisevan tärkeää, koska muutokset yhdessä budjettileikkausten kanssa ovat jo vaikuttaneet ja vaikuttavat jatkossa vielä lisää ruotsinkielisten palvelujen saatavuuteen ja kielellisten oikeuksien toteutumiseen sosiaalihuollossa. Samalla tarve saada käyttää omaa kieltään juuri näissä palveluissa korostuu entisestään. Lisäksi kielikertomuksessa näkyy vakava huoli kielellisten oikeuksien toteutumisesta ruotsinkielisissä vammaispalveluissa ja erityishuollon palveluissa, mikä puoltaa sitä, että seuraavassa kielikertomuksessa olisi hyvä keskittyä tähän aihealueeseen.

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf

Helsingfors
Medelhavsgatan 14 A
00220 Helsingfors

Vasa
Wasaborgsgränden 4
65100 Vasa

samsnet.fi
facebook.com/SAMSrf
instagram.com/sams_rf

- *On tärkeää varmistaa, että kielellisten oikeuksien käytännön toteuttamiseen on riittävät resurssit. Tämä tarkoittaa muun muassa kansalliskielilautakuntien työn mahdollistamista, kaksikielisten hyvinvointialueiden välisen yhteistyön vahvistamista sekä Varsinais-Suomen ja Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueille osoitettujen ruotsinkielisten erityistehtävien jatkuvan ja riittävän resurssoinnin turvaamista.*
- *Sosiaali- ja terveysministeriöön on asetettava virka, jonka haltija vastaisi ruotsin kieleen liittyvistä asioista sosiaali- ja terveydenhuollossa ja seuraisi myös kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen toteutumista.*

SAMSin mielestä on hyvä, että kaksikieliset hyvinvointialueet on nostettu esiin omaksi aihealueekseen kielikertomuksessa. Tämä on merkittävää, koska sote-uudistus on synnyttänyt merkittäviä haasteita kielellisten oikeuksien toteutumiselle meidän kohderyhmämme osalta. Kun pidämme yhteyttä kohderyhmäämme, kuulemme suurista ongelmista ja puutteista vammaispalveluiden saamiseen liittyen, kuten esimerkiksi riittävien ruotsinkielisten asumispalvelujen osalta ja kuljetuspalvelun kieliongelmiin liittyen.

Kielellisille seurantaindikaattoreille on suuri tarve sosiaali- ja terveydenhuollossa. Ruotsinkielisten vammaispalvelujen kansallista ja alueellista seurantaa on kehitettävä yhteistyössä kaksikielisten hyvinvointialueiden, THL:n ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Myös ruotsinkielisten vammaisjärjestöjen seurantapanos on tärkeä.

Kappaleen 7.7 lopussa todetaan, että kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimukseen liittyvänä huolena on esitetty se, että hyvinvointialueet eivät tee niin laajaa yhteistyötä, kuin mitä sopimuksen lainsäädännössä määriteltyjen tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi. Erityisesti huolta on kappaleen mukaan herättänyt ruotsinkielisten erityishuollon palvelujen ja vammaispalvelujen toteutuminen. Siksi SAMS korostaa tarvetta sille, että seuraavassa kielikertomuksessa seuraavalla hallituskaudella järjestelmällisesti seurattaisiin, miten ruotsinkieliset vammaispalvelut ja erityishuollon palvelut tosiasiallisesti toteutetaan. Myös sosiaalihuoltolain soveltamista pitäisi arvioida kielelliseltä kannalta, koska painopisteen siirtyminen erityislainsäädännöstä yleislainsäädäntöön on vahvistunut.

Eräs konkreettinen haaste koskee uutta vammaispalvelulakia koskevaa osaamista sosiaalihuollon henkilöstön keskuudessa, kun lain soveltamista koskevaa koulutusta ei ole järjestetty riittävästi ruotsiksi sen jälkeen, kun se tuli voimaan 1.1.2025, mikä voi johtaa siihen, että ruotsinkieliset asiakkaat saavat huonompaa palvelua kuin suomenkieliset, ja että puutteet

vaihtelevat tapaus- ja aluekohtaisesti. Ruotsinkielistä palvelua koskevien tarpeiden ja puutteiden järjestelmällisen seurannan ja tilastoinnin lisäksi on tärkeää kartoittaa ruotsinkielisten tarpeita koskevia kokemukseen perustuvia tietoja. Jos tällaisia tietoja ei ole tai jos ne ovat puutteellisia, tarvitaan suunnitelma siitä, miten ja millä resursseilla niitä voidaan kerätä.

SAMS on myös huolissaan tämän hallituskauden toteutetuista ja suunnitelluista sosiaalihuollon leikkauksista. Niillä voi olla suoria kielteisiä vaikutuksia muun muassa vammaisten henkilöiden kielellisiin oikeuksiin. Tämä on lisäperuste sille, että sekä jo tehtyjen että suunniteltujen lainsäädännön muutosten ja leikkausten vaikutuksia asiakkaiden kielellisiin oikeuksiin on syytä seurata[1].

Suurimmat puutteet kielellisten oikeuksien toteutumisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa koskevat ruotsinkielisten palvelujen saatavuuden heikentymistä ja ruotsinkielisten hoitopolkujen epäselvyyttä. Tässä on nähtävissä selviä alueellisia eroja hyvinvointialueiden välillä, mikä vaatii järjestelmällistä seurantaa ja konkreettisia toimia. Riittävät resurssit, ruotsinkielisten palvelujen riittävä tarjonta ja tehokas yhteistyö ruotsinkielisessä sosiaali- ja terveydenhuollossa siten, että keskitytään oikeuteen saada palveluja ruotsin kielellä, ja toimivat hoitopolut ovat ratkaisevan tärkeitä tarkoituksenmukaisten ja luotettavien palvelujen turvaamisen kannalta. Haasteet liittyvät myös muun muassa ruotsinkielisen henkilöstön ja ruotsinkielisten ympäristöjen saatavuuteen sekä digitaalisiin palveluihin.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on todennut, että ruotsinkielisten vammaisten henkilöiden palvelut turvataan parhaiten, kun ne järjestetään ympäristössä, joka on mahdollisimman yksikielisesti ruotsinkielinen[2]. SAMS korostaa, että käytäntö usein todistaa, että tämä pitää paikkansa. Kun ruotsinkieliset palvelut integroidaan suomenkielisiin, vaarana on ruotsinkielisen palvelun rapautuminen tai katoaminen kokonaan. Jo nyt on nähtävissä, että vammaisasioita koskevaa asiaosaamista on jossain määrin menetetty uudistuksen jälkeen. Siksi on tärkeää rakentaa sellainen järjestelmä ja yhteistyörakenne, joka turvaa ruotsinkieliset palvelut.

[1] Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2025: on tehtävä kattava ja riippumaton arviointi siitä, miten meneillään olevien säästötoimien puitteissa tehtävät budjettileikkaukset vaikuttavat vähemmistöihin kuuluviin henkilöihin.
[2] StVM 16/2021

Sote-uudistuksen yhteydessä Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueelle ja Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle osoitetut ruotsinkieliset erityistehtävät ovat tietyiltä osin jääneet epäselviksi. Erityistehtävillä on paljon potentiaalia, mutta se yhteistyö, jota niihin liittyen oli tarkoitus kehittää, ei ole valitettavasti täysin toteutunut. Näiden erityistehtävien arvioiminen on tärkeää, jotta tunnistettaisiin mahdollisia esteitä niiden toteuttamiselle.

SAMS katsoo, että kaksikielisten hyvinvointialueiden velvollisuutta tehdä yhteistyötä on selvennettävä ja vahvistettava vammaispalveluiden osalta. Apuna tässä työssä voi käyttää esimerkiksi kaksikielisille hyvinvointialueille suunnattua tukiaineistoa[3]. On myös varmistettava, että hyvinvointialueet saavat riittävät resurssit lakisääteisten tehtävien toteuttamiseen ja kehittämiseen, mutta resursseja tarvitaan myös työnjakoon ja muuhun yhteistyöhön[4]. SAMS on kielikertomusta koskevassa lausunnossaan[5] tuonut esiin, että sosiaali- ja terveysministeriöön on asetettava virka, jonka haltija vastaisi ruotsin kieleen liittyvistä asioista sosiaali- ja terveydenhuollossa ja seuraisi myös kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen toteutumista. Olemme edelleen sitä mieltä, että tällainen virka olisi välttämätön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi.

On tärkeää todeta, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea antoi syyskuussa 2025 ensimmäistä kertaa Suomelle vammaisyleissopimuksen toimeenpanoa koskevia suosituksia[6]. Monet suosituksista koskevat ruotsinkielisiä palveluja, muun muassa sosiaalihuoltoon ja asumiseen tehtävien investointien tarve Ahvenanmaalla, mikä koskee myös Manner-Suomea, ja se että julkisten tietojen tulee olla myös ruotsinkielisten vammaisten henkilöiden saatavilla, mikä on otettava huomioon kielellisten oikeuksien toteutumisen seurannassa.

Digitalisaatio

SAMS ehdottaa, että hallintovaliokunta kirjoittaa mietintöönsä seuraavaa:

[3] Https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2144-kaksikielisten-hyvinvointialueiden-valmistelun-tukiaineisto s. 41
[4] Järjestämislain 39 §:n 2 momentti
[5] https://samsnet.fi/material-bank/
[6] https://valtioneuvosto.fi/-/yk-n-vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitea-antoi-suosituksia-suomelle

- *Kielellinen saavutettavuus on taattava digitalisaation yhteydessä. Ruotsinkielisillä on oltava suomenkielisen väestön kanssa yhdenvertaiset digitaaliset palvelut ja käytön tuki.*

Kielikertomuksen digitalisaatiota koskevassa kappaleessa 5 todetaan, että viranomaisten ruotsinkielisissä digitaalisissa palveluissa on isoja puutteita, ja siksi ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet eivät usein toteudu näissä palveluissa. Digitaalisia palveluja kehitettäessä ei aina oteta huomioon kielilainsäädännön palveluja koskevia vaatimuksia. Myös SAMS on huolissaan siitä, että kielilainsäädäntöä ei oteta riittävästi huomioon esimerkiksi uusissa digitalisaatiota koskevissa lakiehdotuksissa, mikä johtaa siihen, että digitaaliset palvelut eivät täytä kielilainsäädännön vaatimuksia. Digitaalisia ratkaisuja ja tekoälyä kehitettäessä tarvitaan monipuolisia vaikutusanalyysejä ja jatkuvaa seurantaa. Ratkaisuja tulee kehittää ja arvioida eri kohderyhmien tarpeista eettisesti kestävällä tavalla ja ihmisoikeuksiin keskittyen. Tekniikka ei voi eikä saa korvata inhimillistä läsnäoloa. Ensimmäinen digitaalinen kontakti ei saa jäädä ainoaksi ruotsinkieliseksi kontaktiksi, vaan jatkuvuutta tarvitaan koko ketjuun.

Vammaiset henkilöt ovat heterogeeninen ryhmä, jonka erilaisten tarpeiden huomioiminen on tärkeää digitalisaation suunnittelussa ja kehittämisessä. Kielikertomuksessa ei analysoida tekstitystä, äänenlaatua, ääniympäristöä, saavutettavia videoita, etäkokouksia ja vuonna 2024 lakkautetun tekstipuhelupalvelun kaltaisia digitaalisia palveluja. Nämä ovat olennaisia, jotta esimerkiksi kuulovammaiset voisivat hyödyntää ruotsin- tai suomenkielistä informaatiota.

Kielikertomuksen mukaan suomenkielisten palvelujen osalta keskeisimpänä haasteena on palvelujen kielellinen saavutettavuus, kuten selkokielen tarpeen huomioiminen. SAMS korostaa, että myös ruotsin kielen osalta on kiinnitettävä huomiota kielelliseen saavutettavuuteen, kuten esimerkiksi ruotsinkieliseen selkokieleen. Kielikertomuksen sivulla 115 on tekoälyn käyttöä käännöksissä ja käännösten tarkistamisen tarvetta koskeva huomio. Tässä yhteydessä on myös tärkeää korostaa, että selkokielelle muokkaaminen vaatii aina asiantuntijoiden tekemää tarkistusta, koska selkokieltä tarvitsevat henkilöt ovat haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, jonka voi olla vaikea itse arvioida informaation luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä, mikä tekee tekoälyn tuottamien tekstien asiantuntevasta tarkastamisesta välttämätöntä.

Oppimateriaalit

Kielikertomuksessa mainitaan, että ruotsinkielisistä oppimateriaaleista on pulaa (s. 178), mutta ei sitä, että erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tarvitsevat sopeutettua ja eriyttävää oppimateriaalia. Tällaisesta oppimateriaalista on pulaa ruotsin kielellä, mikä hankaloittaa yhdenvertaisen opetuksen järjestämistä muun muassa vammaisille oppilaille sekä oppilaille, joilla on kielellisiä vaikeuksia, luku- ja kirjoitusvaikeuksia tai muu äidinkieli. Näille oppilasryhmille sopeutetun ja helposti saavutettavan oppimateriaalin saatavuus on ratkaisevan tärkeää, jotta he voisivat osallistua opetukseen yhdenvertaisesti.

Ruotsinkielisten sopeutettujen ja eriyttävien oppimateriaalien saatavuutta on seurattava järjestelmällisesti, varsinkin kun sekä tuotannon että levityksen rahoitus on epävarmaa markkinan ollessa pieni ja hintava. Sen varmistamiseksi, että erityistä tukea tarvitsevat ruotsinkieliset oppilaat saavat opetuksessaan tarvitsemansa oppimateriaalit, seuraavassa kielikertomuksessa tulee seurata sopeutettujen ja eriyttävien oppimateriaalien saatavuutta.

Nina af Hällström
Toiminnanjohtaja

Marica Nordman
Lakimies

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder